

MARUNİLERİ MEMLÜKLER DÖNEMİNDE FRANİSKEN MİSYONER RAHİPLERİN KATOLİKLEŞTİRME FAALİYETLERİ

Dr. Ramazan Işık*

ÖZET

Maruniler, yaklaşık iki asır Memlûklerin idaresi altında yaşamıştır. Bu dönem boyunca, Marunilerle Roma Kilisesi arasında Haçlılar döneminde başlamış olan ilişkilerin devam ettirilmesinde ve geliştirilmesinde Fransisken misyoner rahiplerin büyük rolü olmuştur. Biz, bu makalede Memlûkler dönemi boyunca Fransisken misyonerlerinin Marunileri Katolikleştirme faaliyetlerini inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Maruniler, Maruni Kilisesi, Fransisken misyonerler, Katolik Roma Kilisesi, Memlûkler

ABSTRACT

Maronites lived under the power of Mamluks for about two centuries. Throughout this period Franciscan missioner priests had a great contribution to last the relations begun during the period of crusades between Maronites and the Rome Church. In this article, we will try to study the activities of the Franciscan missioner priest's to catholicize the Maronites during the period of Mamluks.

Key Words: Maronites, Maronite Church, Franciscan missioner, Catholic Rome Church, Mamluks.

GİRİŞ

Memlûkler döneminden önce, Suriye ve Lübnan Haçlıların idaresi altındaydı. Bu dönemde Maruniler¹ genel olarak Kuzey Lübnan'da

* Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

¹ Maruniler, etnik köken itibarıyla Arami-Süryani kökenli bir toplumdur. Maruniler bu adı, IV. yüzyılın sonları ile V. yüzyılın başlarında Kuzey Suriye bölgesinde yaşamış olan Aziz Marun adında bir rahipten veya 610'da onun ölümünden sonra, Kuzey Suriye'de Apamea bölgesinde onun adına inşa edilmiş olan Aziz Marun Manastırından almışlardır. Bu anlamda, Maruni adı etnik bir kökeni değil, dini bir kimliğe işaret etmektedir. Marun manastırı rahipleri önceleri Monofizit doktrine inanan bir grup rahip iken, Herakliyus döneminde (610-641) devlet baskısı ile Monotelizm (Hıristiyan ilahiyatında İsa'da sadece tek bir iradenin var olduğunu ileri süren doktrin) inancını benimsemişler, Haçlılar zamanında da Antakya Latin patriği Aimery vasıtasıyla 1180'lerde Roma Kilisesinin otoritesini kabul etmişlerdir. Bununla birlikte, XVI. yüzyılın sonlarına kadar hem Monofizit Süryani-Maruni geleneğe bağlı kalmışlar hem de eski Monotelizm inançlarından asla vazgeçmemişlerdir. Ancak, 1736 Lübnan konsili ile tamamen Katolikleşmişlerdir. Bkz., Ramazan Işık, Maruni

204 marunileri memlükler döneminde fransiskan misyoner rahiplerin katolikleştirme

yaşamaktaydılar. Dolayısıyla bölge, Haçlılar zamanında Batı Hıristiyanlığının önemli bir karakolu durumundaydı. Haçlılar bölgedeki menfaatlerini korumak ve hakimiyetlerini devam ettirmek için, Lübnan Marunileri ile sürekli ilişki içerisinde oldular. Haçlıların, onları kendilerine payanda olarak kullandıkları nakledilir. Nitekim, Maruniler de onlara her türlü hizmeti sunmaktan geri kalmamıştır². Haçlılar döneminden önce, Maruni toplumunun bölgedeki tarihi hakkında fazla bir bilgi yoktur³. Dolayısıyla bu dönemden önce, Marunilerin Lübnan tarihinde önemli bir rol oynayıp oynamadıklarını söylemek zordur. Bununla beraber Haçlı dönemi, Maruni tarihi için yeni bir başlangıç olmuştur. 1099 Baharında Haçlılar, Trablus'un Kuzeyinde yer alan Arka'ya ulaşır ulaşmaz, Maruniler onları karşılamak ve selamlamak için dağlardan indiler ve onlara gerekli hizmeti sundular⁴. Bu döneme kadar Maruniler, Lübnan'ın yüksek dağlarında yaşayan bir grup Hıristiyan'dı. Bunlar, hac dönemlerinde hacıları karşılamak için dağlardan aşağıya intikal ederler, onlara Kudüs'e giden en güvenli ve en kolay yolları tarif ettikten sonra da haraçlarını almayı ihmal etmezlerdi⁵. Suriye'deki Haçlı idaresi devam ettiği sürece Maruniler, Frenklere bağlılıklarını göstermeye devam ettiler⁶. Nitekim İbnü'l-Esir, 1102 yılında Trablus'un ikinci kez kuşatılması esnasında, Trablus civarındaki Hıristiyanlarla birlikte Dağlı Hıristiyanların (Maruniler), Haçlı komutanlarından Raymond de Gilles'e yardım ettiğini belirtmektedir⁷.

Bu dönemde Maruniler, Trablus Haçlı Kontluğunun sınırları içerisinde kalan Kuzey Lübnan'da yaşamaktaydılar. Maruni toplumu bu kontluk nüfusunun yerli unsurunu teşkil etmekte ve diğer Süryani Hıristiyan gruplarla birlikte Frenklerden himaye görmekteydiler. Bölgedeki Maruni kabile reisleri, Frenk soyluluğuna benzer bir sınıfa teşkil etmekle birlikte, Frenklere göre ikinci sınıf vatandaşlardı. Yani, diğer kabile reisleri gibi, onlar da Frenkler tarafından reis olarak çağrılmaktaydılar. Başka bir ifadeyle, Maruni kabile reisleri ya onların şövalyeleri veya müttefikleri ya da köleleri olarak, Frenk efendilerinin yanında savaşıyorlardı⁸.

1. Memlükler İdaresinde Maruniler

Memlükler bölgenin coğrafi yapısı gereği, bölgeyi bir defada ele geçirememişler, bölgeye bir çok akınlar düzenledikten ve uzun

Kilisesi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2003, 21 vd.

² Kemal S. Salibi, *The Maronites of Lebanon Under Frankish and Mamluk Rule (1099-1516)*, Arabica, Vols. 4, Leiden 1957, 288; el-Huri Butlus Ravfâil el-Maruni, *el-Yeddü'l-Maruniyye fi'l-İrtidadi'l-Kenaisi's-Şarkiyye*, (Fransızca'dan Arapça'ya Çev. İgnatius Tannus el-Huri), Halep 1936, 6 vd.

³ Salibi, *The Maronites of Lebanon*, 289.

⁴ Pierre Dib, *History of the Maronite Church*, Translated into English by Seely Beggiani, Beirut 1971, 34.

⁵ Salibi, *The Maronites of Lebanon*, 290-291.

⁶ Bkz., Es'ad Cermanüs, *Usül'ül-Maruniyye es-Siyasiyye*, Beyrut 1996, 63-91.

⁷ İbnü'l-Esir, *İslam Tarihi (el-Kamil fit-Tarih Tercümesi)*, Çev. Abdülkerim Özaydın, İstanbul 1991, X, 281.

⁸ Bkz., Cermanüs, 63-91; Salibi, *The Maronites of Lebanon*, 291-292.

mücadelelerden sonra, bölgede ancak hakimiyet kurabilmişlerdir. Nitekim Memlükler, Marunilerin yaşadığı Kuzey Lübnan'ı 1102 ve 1289 yılları arasında devam eden uzun fetih hareketleri sonunda fethedebilmiştir⁹.

Memlükler, 1291 yılında Trablus'u fethettikten sonra¹⁰, bölgede Marunilerin politik tarihi tamamen değişti ve büyük ölçüde Haçlılardan ayrılmış oldu. Suriye Frenklerin idaresinde iken Maruniler, yerli Hıristiyan toplumlarının en imtiyazlıları arasındaydılar. Fakat, Haçlıların bölgeyi terk etmesiyle onlar, tekrar dağlarda feodal bir tarzda yaşamaya başladılar¹¹. Böylece, 1291 tarihinde Latin Krallığının bölgeyi tamamen terk etmesiyle birlikte 1516 yılına kadar, Suriye ve civarı, Memlüklerin hakimiyeti altına girdi¹². Böylece Marunilerin, hem Batı hem de Roma Kilisesiyle bağlarının belli bir dönem kesilmiş olduğu görülmektedir¹³.

Memlükler, devletin güvenliği açısından Hıristiyanların yabancı unsurlarla ilişkilerini kontrol etmek gerektiğine inanmaktaydı. Bu sebeple, yönetim Hıristiyan tebaanın diğer devlet veya Roma Kilisesi ile bağlarını kesmek için, yabancılarla mektup v.b. şekillerde haberleşmelerini önlemek konusunda çok titiz davranıyordu¹⁴.

Memlükler, Marunilerin Frenklerle olan dostluklarından ve onlara yapmış oldukları hizmetlerden haberdardı. Bu sebeple, kendi güvenlikleri için bazı önlemlerin alınmasını gerekli görmekteydiler. Çünkü, Maruniler daima haçlıların geri dönüş ümidi içerisinde oldular. Nitekim 1641'de Saintes piskoposu Louis de Rochechouart'ın Kudüs'e hac için geldiğinde, Hıristiyanların kutsal toprakları tekrar fethetmeyi isteyip-istemedikleri konusunda Marunilerin hala meraklı bir bekleyiş içinde olduklarını rivayet ettiği belirtilmektedir¹⁵. Bu yüzden olsa gerek, Memlükler 1292, 1300 ve yine 1305 yıllarında bölgedeki dağlı Hıristiyanların (Maruniler) tam anlamıyla dirençlerini kırmak için Kisrevan'a karşı seferler düzenlediler¹⁶. Ancak, 1292, 1300 ve 1305 yıllarında Kisrevan'a karşı düzenlenen askeri seferlerin doğrudan bölgedeki Rafızilere, Nusayrilere ve Dürzilere karşı yapıldığı da rivayet edilmektedir¹⁷. Kisrevan'a ilk sefer 1292'de Memlük Sultanı Eşref

⁹ Memlükler Lübnan ve dağlarını fethetmek için değişik zamanlarda bölgeye akınlar düzenlediler. Nitekim, Memlükler 1266-1268 yıllarında Trablus'u fethetmek için iki defa kuşattıkları halde, ancak ikinci kuşatmada stratejik açıdan önemli bir yerleşim merkezi olan el-Hadati kasabasını fethedebilmiştir. Bkz., Takıyyüddin Ahmed b. Ali el-Makrizi, *Kitabu's-Sülük li-Ma'rifeti Duveli'l-Mülük*, (Neşr. Muhammed Mustafa Ziyade), Kahire 1934, I, 566. Ayrıca, bu kasabanın alınması esnasında, Maruni patriğinin kasabayı Memlüklere teslim etmemek için çok fazla direndiği ancak, kendisinin esir alındığı rivayet edilir. Bkz., İstefan ed-Duvehyi, *Tarih el-Ezmine*, Edited by Ferdinand Taoutel el-Yasui, Beirut 1951, 145-146.

¹⁰ Bkz., Makrizi, 746-747.

¹¹ Salibi, *The Maronites of Lebanon*, 296.

¹² Dib, 67.

¹³ Bkz., Elias Hayek, 'Maronite Rite', *New Catholic Encyclopedia, The Catholic University of Amerika*, Washington, DC. 1967, 249.

¹⁴ Dib, 67.

¹⁵ Salibi, *The Maronites of Lebanon*, 296-297.

¹⁶ Duveyhi, *Tarih el-Ezmine*, 166.

¹⁷ Makrizi, 557; Bkz., Zeki En- Nakkaş, *Advau' Tavdhiyye Ala Tarihi'l-Maruniyye*, Daru Lübnan, Beyrut 1980, 47 vd.

206 marunileri memlükler döneminde fransiskan misyoner rahiplerin katolikleştirme

Halil (1290-1293) döneminde yapıldı. Bu dönemde, Mısır Naibi (genel vali) Baydara ordusu ile birlikte Kisrevan'a yürüdü. Ancak, kendisi bu seferde başarısız olunca, Baydara'ya bağlı emirler, onu düşmandan rüşvet almak ve kasten seferde başarısız olmakla suçladılar¹⁸. Dolayısıyla bu askeri seferin, doğrudan bölgedeki Marunilere karşı yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Maruniler, dönemin Maruni mukaddamının Baydara'ya karşı kazanmış oldukları bu zaferi, Trablus ve Cübeyil'in fethedilmesinin bir intikamı olarak gördüler¹⁹. Memlükler, askerlerini tacizde baş rol oynayan Marunileri cezalandırmak için, 1300 yılında Cird ve Kisrevan'a karşı ikinci bir askeri sefer düzenleyerek, 9 Temmuzda Kisrevan'ı ele geçirdiler. 1304 veya 1305 yıllarında Memlük yönetimine karşı bölgede bir isyan hareketi başlaması üzerine, Kisrevan ve Cird dağlılarının dirençlerini tamamen kırmak için, bölgeye üçüncü bir sefer düzenlendi. İsyancılar ile önce Şam-Beyrut yolu üzerindeki Dehr el-Baydar yakınlarında bir kasaba olan Savfar'da karşılaşıldı ve yapılan savaşta dağlılar çok kötü bir şekilde yenildiler. Memlük Ordusu, onları Kisrevan'a kadar izledi ve 5 Ocak 1306 yılında onları tamamen bozguna uğratarak büyük bir zafer kazandılar. Daha sonra onların yaşadıkları köyler, Şam'daki Memlük emirlerinden olan iktalara verildi²⁰.

1291 yılında Haçlıların Suriye'den çıkarılmalarına rağmen, Haçlı Seferlerinin tamamen sona ermediği de görülmektedir. Başta papalık olmak üzere Haçlı taraftarları zaman zaman Müslümanlara muhtelif saldırılarda bulundular²¹. Bu saldırıların en dikkat çekici olanı, 1365 yılında Kıbrıs Latin Krallığının denizden İskenderiye'deki Müslümanlara karşı yaptığı saldırı olsa gerektir²². Buna tepki olarak ertesi yıl, Memlüklerin Hıristiyanlara karşı baskı ve şiddet uygulamaya başladığı, manastırları yağmaladığı, dolayısıyla Marunilerin de bundan nasibini aldığı ve sonuçta 1 Nisan 1367'de Maruni patriği Gabriel el-Hacculavi'nin Trablus'ta öldürüldüğü rivayet edilir²³.

Bununla beraber 1367 yılından sonra, doğrudan Marunilere karşı yapılmış herhangi bir şiddet veya baskı yapıldığına dair bilgiye rastlanılmamaktadır. Bu dönemle birlikte, Marunilerin tamamen Suriye'deki Memlük temsilcilerinin kontrolleri altına girmiş olduğu anlaşılmaktadır. Devletin çöküşüne doğru, idari sistemin bozulmasına rağmen, Memlüklerin bölgede sağlam bir yönetim kurdukları görülmektedir. İdare merkezleri Kahire'de olmakla birlikte, değişik bölgelerde naiplerin ve valilerin iş başında olduğu yerel idareler vardı. Her idari bölgenin en üst kademesinde naip adı

¹⁸ Cermanüs, 79 vd.; Salibi, *The Maronites of Lebanon*, 298.

¹⁹ Bkz., Dibs, *Tarih Suriye*, IX, 188 vd.

²⁰ Cermanüs, s. 84-91; Salibi, *The Maronites of Lebanon*, 299-300.

²¹ Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yay., İstanbul 1987, VI, 497.

²² Nakkaş, 50-52; Bkz., Komisyon, *Büyük İslam Tarihi*, VI, 498-499.

²³ Salibi, *Maronite Historians of Medieval Lebanon*, Beirut 1959, 75-76; 145-146; Duveyhi, *Tarih el-Ezmine*, 386-387; Dib, 67-69; Nakkaş, 50; Bir rivayet göre, bu dönemde, İhdim baş piskoposu Yakub'un, Marunilere karşı yapılan baskıların bir listesini bir İncil üzerine kaydettiği rivayet edilir. Bu rivayete göre, bu tarihte (1365) Kıbrıs Latin Kralı, İskenderiye'ye saldırıp, erkekleri öldürmüş, çocuk ve kadınları da esir ederek şehri yağmalamıştır. Bunun üzerine, Müslümanlar Şam'daki Hıristiyanların baş rahiplerini yakalayıp, hapsedmiştir. Bkz., Salibi, *The Maronites of Lebanon*, 301.

verilen idareciler bulunurdu ve bunlar sultanın temsilcisi kabul edilirdi²⁴. 1390 yılında Sultan Barkuk (1390-1399), Marunilere Cibbat Bişari mukaddamı olarak Yakub b.Eyyüb'ü tayin etti. Böylece, Yakub b. Eyyüb'ün neslinden gelenler, soylarının tükendiği 1573 yılına kadar mukaddam olarak kalmaya devam ettiler²⁵. Cibbat Bişari'deki yüksek ve engebeli Maruni dağ bölgelerinde bile; XIV. yüzyılın sonuna kadar dağ kabile reislerinin, Memlük Sultanları tarafından tayin edilmesi geleneğinin devam ettiği ve bu kabile reislerinin Memlüklerden resmi berat aldıkları görülmektedir²⁶.

Memlükler döneminde Maruniler, genelde Kuzey Lübnan'da kendi ruhani reislerinin idaresi altında yaşadılar. Maruni halkı, bir çok bölgede kendi cemaatinin içinden gelen reisler tarafından yönetilirdi ki bunlara mukaddamin denirdi. Bu idari yapı onlara, belirli bir özerklik tanımaktaydı. Mukaddaminler, Trablus niyabetine karşı sorumluydular. Mukaddaminlik, aileden aileye miras olarak kalabilmekte ve toplumun dünyevi işlerine yönelik idari bir yapıyı teşkil etmekteydi. Genel olarak onlar, Maruni Kilisesinde ruhban sınıfı üzerinde bir üstünlük hakkına sahip olabilsinler diye, diyakoz yardımcılığı görevine atanmaktaydılar²⁷. Aynı şekilde, bu dönemde Maruni patrikliğinin resmi bir kilise organizasyonu olmadığı gibi, ruhbanların toplum üzerinde dünyevi veya dinsel bir otoritesi de yoktu. Otorite daha çok yerel kasaba reisleri veya mukaddamların elindeydi. Fakat, onların bir çoğu da Yakubilerin etkisi altındaydı. Dolayısıyla, Maruni patriklerinin veya ruhanilerinin genellikle onların himayeleri altına sığındıkları olurdu²⁸. Ayrıca Memlükler, bölgede güvenliği sağlamak için, yerel yöneticilere (mukaddamlara) büyük ayrıcalıklı haklar tanımış ve idaresi altındaki toplulukların onlara itaat etmelerini sağlamak için de Marunilerin yaşadığı Cebel-i Lübnan'ın köylerine karşı daha baskıcı bir tutum içerisinde olmuşlardır²⁹. Bunun sonucu olarak bu dönemde Maruni köylerinde yaşayan halkın bir çoğunun Kıbrıs'a göç ettikleri ifade edilmektedir³⁰.

Bu dönemde, Marunilerin niçin böyle bir sıkı takip altında tutulmuş olduklarını anlamak zor değildir. Çünkü Memlükler, Frenklerin Maruni patrikliğiyle işbirliği içinde olduklarını bildiğinden, onların Haçlıların Kudüs'ü tekrar almak adına yeni bir Frenk işgali için, Batı Kilisesiyle gizli ittifaklar kurabileceklerini düşünmekteydiler. Nitekim, bölgenin Memlükler hakimiyetine girmesinden sonra da, zaman zaman bölge Hıristiyanlarını kurtarmak adına özellikle Frenk deniz kuvvetlerinin İskenderiye'ye saldırarak amacıyla, Kıbrıs'a geldikleri bilinmektedir³¹. Bu sebeple, Maruni patriği Yuhanna el-Caci'nin davet edildiği fakat, kendisinin Fransisken rahip Juan tarafından temsil edildiği 1439'da yapılan Floransa konsilinden sonra,

²⁴ Komisyon, *İslam Tarihi*, VII, 20.

²⁵ Salibi, *The Muqaddams of Bsarri: Maronite Chieftains of the Northern Lebanon 1382-1621*, Leiden (February 1968), Tome XV, Fasıl 1., 63-67.

²⁶ Bkz., Salibi, *The Muqaddams of Bsarri*, 63-86.

²⁷ Dib, 68; Nakkaş, 53-55.

²⁸ David Kerr, *The Temporal Authority of the Maronite Patriarchs: 1919-1958*, Ph. D. Diss: St. Antony College, Oxford University 1978, 16.

²⁹ Salibi, *The Maronites of Lebanon*, 294-295, 297-300.

³⁰ Dib, 77-80.

³¹ Salibi, *'el-Mevarina'*, en-Nahar, Evrak no. 40, January 5, Beirut 1971, 20; Kerr, 18.

Memlüklerin benzer şüphelerden dolayı kiliseye karşı daha sert önlemler aldığı bilinmektedir³². Nitekim, Memlükler bu konsili, kiliselerin kendilerine karşı birleşme çabaları olarak değerlendirerek, yerel idarecilere konsilde patriği temsil eden Juan'ı Lübnan'a geri döner dönmez tutuklattıkları ve daha sonra patriğin güvenlik endişesi sebebiyle, Kadişa Vadisindeki yüksek kayalıklar arasında yer alan Kannubin manastırına kaçtığı rivayet edilmektedir³³.

Memlükler dönemindeki baskılara rağmen, yine de bölgede bulunan Fransiskan misyoner rahipler sayesinde Maruni Kilisesiyle Roma Kilisesi arasında önemli gelişmeler olmuş ve Roma ile birleşme yolunda belirli mesafeler kaydedilmiştir³⁴. Aynı şekilde bu dönemde, Maruniler her bakımdan büyük bir gelişme kaydetmiş, devletin aleyhine çalışmalar yapmadıkları sürece, yönetim onların Batılı misyonerlerle ve Roma Kilisesiyle ilişki kurmalarına herhangi bir kısıtlama veya sınırlama yapmak gibi bir düşünce içerisinde olmamıştır. Nitekim, bu dönemde bölgedeki Fransiskan misyoner rahiplerin varlığı da bunu teyit etmektedir.

2. Fransiskan Misyoner Rahiplerin Marunileri Katolikleştirme Faaliyetleri

1291 yılında Haçlıların bölgeyi terk etmesiyle, bölgedeki Latin dini varlığı da sona erdi. Ancak, Latin dini varlığının yerini, bölgede Katolik imanı yaymak için daha sonraları 'Franciscan Custodia Terrae Sanctae' adıyla kurumsallaşacak olan Fransiskan tarikatına bağlı misyoner rahipler aldı³⁵. Haçlılar döneminde bu Fransiskan misyoner rahipler Beyrut'ta bir darü'l aceze açmışlardı. Ancak, Memlükler döneminde bu darü'l aceze kapatılmış olmakla birlikte, 1345 yılında yeniden açılmasına izin verildi. Bu sayede, Fransiskanlar Marunilerin Haçlılar döneminde Roma ile başlamış olan sözde birleşme çabalarına önemli katkılar sağladılar. Bunun sonucu olarak, bölgedeki Yakubilerin Maruniler üzerindeki etkilerinin ciddi bir şekilde azaldığı ve hatta zamanla bölgede Marunilerin hakim bir duruma geldiği ifade edilir³⁶. Dolayısıyla bu dönemde, Lübnan'daki Fransiskan rahipler hem Maruni patrikleriyle Roma Kilisesi arasındaki ilişkileri düzenlemekte hem de Maruni toplumu Yakubilerden uzaklaştırarak, kendi Katolik doktrinlerini onlara empoze etmekle görevliydi³⁷.

XV. yüzyılda Roma Kilisesinin düşünce planında Doğu Kiliseleri problemi yer almaya başladı. Özellikle papa IV. Eugene ile papa III.

³² Kerr, 18; Salibi, 'The Maronite Experiment', *Conversion and Continuity Indigenous Christian Communities in Islamic Lands Eighth to Eighteenth Centuries*, Ed. by Michael Gervers and Ramzi Cibran Bikhazi, *Papers in Mediaeval Studies* 9 (Toronto: Pontifical Institute of Medieval Studies, 1990), 427.

³³ Kerr, 19.

³⁴ Salibi, *The Maronite Experiment*, 426-427.

³⁵ Bernard Hamilton, *Crusaders, Cathars and the Holy Places*, (IX-The Latin Church in the Crusader States), Ashgate Variorum, USA 1999, 19; Ayrıca, Hıristiyanlıkta dini tarikatın tanımı, tarikat anlayışının gelişim süreci ve Katolik dini tarikatlara ilişkin olarak Bkz., Ali İsmail Güngör, *Cizvitler ve Katolik Kilisesi'ndeki Yeri*, Ankara 2002, 5 vd.

³⁶ Salibi, *The Muqaddams of Bsarri*, 70-72.

³⁷ Ravfael el-Maruni, 5-7.

Callistus, konuya özel bir önem verdi. Dolayısıyla papalık, bölgede misyonierlerin önemli bir rol oynayabileceği düşüncesindeydi. Böylece, Doğu Kiliselerini gerçek imana (Katolik anlamında) döndürmek için apostolik bir fetih hareketinin planları yapılmaya başlandı. Başka bir ifadeyle, bu dönem boyunca Roma Kilisesi, heretikler olarak kabul ettiği Doğu Kiliseleriyle yeniden birleşmenin yollarını veya bu kiliseleri kendi otoritesi altına almanın planlarını yaptı. Hatta Roma'nın çabaları neticesinde, 22 Kasım 1439'da önce Ermenilerin³⁸, Floransa konsilinde de Greklerin, Roma'nın otoritesini kabul ettikleri ifade edilmektedir³⁹. Nitekim, bu dönemde papa IV. Eugene, birleşme konsili olarak da bilinen Floransa konsiline (1439-1442) Maruni patriği John el-Caci de davet etmiş, ancak patrik Marunilerle Roma Kilisesi arasındaki ilişkileri düzenlemesi için yerine Beyrut'taki Fransisken rahiplerden Juan'ı Roma'ya göndermiştir⁴⁰. Bu konsilde patriğin, elçisi vasıtasıyla papaya bağlılığını sunmasının dışında, Maruni toplumunun konsilde alınacak bütün kararları peşinen kabul ettiğini bildirdiği rivayet edilir⁴¹.

Ekim 1439'da patriğin elçisinin Trablus'a geri döndüğünü öğrenen Marunilerin kendisini karşılamak için yollara döküldüğü ve onu coşkulu bir şekilde karşıladıkları ifade edilir. Onların bu sevinç çığlıkları karşısında, yerel idarecilerin, Hıristiyan dünyasının Floransa konsilinde kutsal toprakları geri almanın planlarını yaptığı düşüncesiyle, endişeye kapıldıkları belirtilir. Bu yüzden de yerel yönetim tarafından Fransisken John ve arkadaşları tutuklanırlar. Ancak, patrik ve kilise ileri gelenlerinin Naibe giderek, onların gözetim altında olmak şartıyla serbest bırakılmalarını sağladıkları da anlaşılmaktadır. Bu olaydan hemen sonra 1440 yılında patriğin, patriklik merkezini daha güvenli olarak gördüğü Kadişa Vadisi (Kutsal Vadi)'ndeki Kannubin manastırına naklettiğini görüyoruz⁴².

Floransa konsilinden sonra Roma Kilisesi genelde Doğu Kiliseleri özelde de Maruni Kilisesi ile ilişkilerini daha düzenli bir şekilde yürütmenin planlarını hazırlamış ve bu planının yürütülmesini de Fransisken misyonier rahiplerin uhdesine vermiştir. Şüphesiz, bu rahiplerin en meşhuru Gryphon (ö.1475)'du. Teoloji ve Grekçe eğitimi almış olan Gryphon bir çok adanmış gibi, 1442'de kutsal topraklara geldi. İki yıl sonra bir Maruni elçiyle birlikte Roma'ya geri döndü. Elçinin amacı, papa IV. Eugene'den Marunilere daha fazla yardım etmesini istemektir. Bunun sonucu olarak 1444 yılında papa, Peter de Ferrare ile birlikte Gryphon'u, papalık elçileri olarak Lübnan'a geri

³⁸ Ermeniler ve Ermeni Kilisesi hakkında daha geniş bilgi için bkz., A. Küçük, *Ermeni Kilisesi ve Türkler*, Ankara 1997, 1 vd.

³⁹ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, Konya 1991, 42-43; John Joseph, *Muslim-Christian Relations and Inter-Christian Rivalries in the Middle East*, State University of New York Press 1983, 32.

⁴⁰ Dib, 72.

⁴¹ Dib, 68-69.

⁴² Bkz., Ravfail el-Maruni, 25-26; Dib, 72-73; Bu dönemden itibaren, Kannubin manastırı üç asır boyunca Marunilerin Batı ile irtibat kurduğu bir merkez oldu. Bu sebeple, günümüzde bu manastır, Maruni patrikleri tarafından kutsal bir mekan olarak değerlendirilmekte ve korunmaktadır. Bkz., Tobias Anaissi, *Bullarium Maronitarum*, M. Bretschneider, Roma 1911, 13.

210 marunileri memlûkler döneminde fransiskan misyoner rahiplerin katolikleştirme

gönderdi. 1450 yılında da arkadaşı Francis ile birlikte Lübnan'daki Fransiskan tarikatına katıldı⁴³. Ateşli bir Katolik olması sebebiyle, Gryphon Doğu Hıristiyanlarını tekrar Katolik cemaate kazandırmak gerektiğine inanmaktaydı. Bunun yolunun onlarla iyi ilişkiler kurmaktan geçtiğini bilen Gryphon, bu amaçla Arapça ve Süryanice öğrendi. Fakat, onun sorumlu olduğu cemaat sadece Marunilerdi. Maruni Kilisesinin bir çok doktrinal hatalarının düzeltilmesinde onun önemli çalışmalar yaptığı ve Marunilerin gerçek imana dönmesinde önemli rol oynadığı belirtilmektedir⁴⁴. Başka bir ifadeyle, Graphon ve arkadaşlarının gayretli çalışmalarıyla inanmayanlar (Katolik olmayan anlamında) eğitilmiş ve vaftiz edilmişlerdir. Bu olağanüstü çalışmalarından dolayı da papa Calistus tarafından onun Marunilere başpiskopos tayin edildiği ifade edilmektedir⁴⁵.

Gryphon, papa III. Calistus döneminde 1455-1458 yılları arasında Lübnan'dan Roma'ya ikinci kez geldi. Onun bu seyahatinin amacı hakkında kesin bir bilgi verilmemekle birlikte 1458 yılında ölen Yakub el-Hadati'nin yerine patrik seçilen ve adı İbn Hassan olarak da bilinen kardeşi Butrus (Peter) el-Hadati (1458-1492)'nin Roma tarafından onaylanmasına yardımcı olmak, bu konuda papa nezdinde girişimlerde bulunmaktı⁴⁶. Rivayete göre, yeni patrik ve Maruni ileri gelenleri papaya gönderdikleri mektuplarında hem papaya bağlılıklarını arz etmekte hem de yeni seçilen patriğin onaylanmasını rica etmekteydiler⁴⁷. Simon ve Alexander'in de kendisine eşlik ettiği Gryphon, 1469'da Roma'ya gelir gelmez, Marunilerden getirdiği hediyeleri papaya sundu. Gryphon ve arkadaşlarının Maruni Kilisesi ve toplumunu savunmasına rağmen, papanın konuya endişe ile yaklaştığı ve Marunilerin dini hayatı, eğitim durumları, doktrin anlayışları ve geleneklerinin araştırılması talimatını verdiği belirtilmektedir. Bu dönemde, papanın ayrıca Marunilere bir mektup gönderdiği ve mektubunu "inanmanız ve kabul etmeniz gereken bir Tanrıya sizi davet ediyor ve Tanrımdan istediğim şey, sizin papaya karşı samimi olmanızdır" cümlesiyle bitirdiği rivayet edilmektedir⁴⁸. Papanın 1469 tarihinde yeni seçilen Maruni patriğine gönderdiği rivayet edilen mektubundan, onun Marunilerin inançlarından ve bağlılıklarından şüphe ettiği açıktır. Ancak, papanın aynı zamanda patriği ve halkını övdüğü ve Roma Kilisesinin öğretileriyle ilgili açıklamalarda

⁴³ Klement Yusuf Davud, *Kitab Cami el-Hucac er-Rehina fi İbtal Da'va el-Mevarina*, Kahire-Leibzig 1908, 512-514.

⁴⁴ Duveyhi, *Tarih et-Ta'ifa el-Maruniyye*, ed. Rashid el-Huri eş-Şartuni, Beyrut 1890, 399-411; Hatta, Graphon'un Maruni toplumu arasındaki faaliyetlerinin menkıbevi bir şekilde anlatıldığına da rastlamaktayız. Rivayete göre bir gün Lübnan'daki misyon çalışmaları esnasında onun, Hıristiyan olmayan Lübnan'ın ileri gelenlerinden birinin İsa'ya inanmasını sağlamak için, mucizevi bir şekilde güneşi Batıdan Doğuya doğru hareket ettirdiği ve yönünü birkaç derece değiştirdikten sonra, heretik ve putperest Marunilerin reisleriyle birlikte vaftiz oldukları rivayet edilmektedir. Bununla beraber Maruniler, onun güneşi Batıdan Doğuya hareket ettirdiği şeklindeki rivayetleri kabul etmedikleri gibi, onun Marunilere başpiskopos veya Katolik imanı öğrettiği şeklindeki görüşlere de katılmamaktadırlar. Bkz., Matti Moosa, *The Maronites in History*, Syracuse University Press 1986, 234.

⁴⁵ Duveyhi, *Tarih*, 406-408.

⁴⁶ Dib, 73.

⁴⁷ Duveyhi, *Tarih*, 406; Dib, 73-74.

⁴⁸ Duveyhi, *Tarih*, 406-408.

bulunduğu belirtilmektedir⁴⁹. Görüldüğü üzere, bu dönemde papanın hala Marunilerin Roma'ya bağlılıklarından ve dini inançlarından şüphe ettiği açıktır.

Gryphon'un, Maruniler arasında yaptığı çalışmalarda Marunilerin inanç ve dinsel kirliliklerinin (bazı Doğu dinsel gelenekleri anlamında) hemen hepsini düzeltme ve onları Katolikliğe döndürme konusunda çok başarılı misyonlar icra ettiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda, onun Maruni dinsel ayin ve geleneklerinin bir çoğunu kaldırarak, yerine Latin geleneklerini yerleştirdiğinde şüphe yoktur. Çünkü, onun hem Maruniler hem de diğer Doğu Kiliseleri hakkındaki görüşü Roma Kilisesinden farklı değildi. Başka bir ifadeyle, o da Doğu Kiliselerini ana kilise durumunda olan Roma Kilisesinden ayrılmış olan heretik kiliseler olarak görmekteydi. Bu sebeple de onların yeniden cemaate kazandırılmaları gerekiyordu⁵⁰.

Bununla beraber, Gryphon'un başlatmış olduğu reformlara karşı Maruniler arasında direnç gösterenlerin olduğu da ifade edilmektedir. Bu amaçla, Marunilerden bir grubun, onun gayretkeş misyonerliğinden huzursuz oldukları ve karşı çıktıkları belirtilmektedir⁵¹. Ancak, bu muhalefetin uzun bir süre devam etmediği görülmektedir. Bu dönemde, monofizit olan Bışari Mukaddamı Abd el-Mu'nim Eyyüb (1470-1495)'ün himayesi ve çalışmalarıyla, Marunilerden bazılarının Yakubiliğe döndükleri anlaşılmaktadır⁵². İyi bir Katolik olmasının yanı sıra, çalışkan ve azimli bir Fransisken olan Gryphon, 1493 yılında tekrar Lübnan'a geldi⁵³. Onun Lübnan'a geri dönmesinin Marunileri cesaretlendirdiği ve Yakubilerle mücadele etmeye teşvik ettiği belirtilmektedir⁵⁴. Bununla birlikte, 1495 yılında Mukaddam el-Mu'nim'in ölümünden sonra, Maruniler tarafından Yakubiler tedrici bir şekilde asimile edildiler. Ancak, bu mücadele ve kavgalara rağmen, XVI. yüzyılın sonuna kadar Maruni Kilisesi, Yakubi Kilisesinin doktrin ve geleneklerinin bir çoğunu muhafaza etti. Ancak, bu dönemden sonra, Roma Kilisesi tarafından bölgeye gönderilen sayısız misyonerlerin çalışmaları sonucu, Maruniler arasında Roma Kilisesinin gelenekleri kabul görmeye ve yerleşmeye başladı.

⁴⁹ Anaissi, 22-25.

⁵⁰ Moosa, 236.

⁵¹ Dib, 74.

⁵² Duveyhi, *Tarih*, 141, 415-416; Bu dönemde, Marunilerden bir grubun, Yakubiliğe dönmelerinin sebebi, muhtemelen Maruni Kilisesiyle Yakubi kilisesinin dinsel inançlarının aynı temel üzerine bina edilmiş olmasından veya aralarında herhangi bir fark bulunmamasından ileri gelmekteydi. Bkz., Duveyhi, *Tarih*, 415; Duveyhi, *Tarih el-Ezmine*, 214, 217-219; Hatta, bu dönemde Marunilerden Yakubiliğe dönenlerin sayısının hızla artması üzerine, Maruni tarihçilerinden el-Kıla'nin 'Marun et-Tubani' (Kutsanmış Marun) adlı eserinde Romanın yüceliğini överek, bu kilisenin doktrin anlayışının doğruluğunu anlatmakla birlikte, 451'deki konsilden beri Marunilerin Roma ile aynı imana bağlı olduklarını ispat etmeye gayret sarf ettiği ifade edilmektedir. el-Kıla'nin ayrıca, Monofizit doktrinin Maruniler arasında hızla yayılması karşısında 'Zacaliyya' adında başka bir eser daha yazdığı ve bu eserinde de benzer konuları işlediği ifade edilmektedir. Bu konuda daha Geniş Bilgi için Bkz., Salibi, *Maronite Historians*, 23-87.

⁵³ Duveyhi, *Tarih*, 139, 412.

⁵⁴ Duveyhi, *Tarih*, 418.

Fransiskan rahip Juan'dan sonra da Roma Kilisesi tarafından Marunilere elçiler gönderilmeye devam ettiğini görmekteyiz. Nitekim, papa IV. Sixtus döneminde Marunilere Alexander d'Ariosta adında yeni bir Fransiskan elçi gönderildi. 1515 yılında ise Roma tarafından Lübnan'a elçi olarak Suriano ile birlikte Francis de Potenza gönderildi. Suriano, daha önce 1514 yılında Lübnan'a gelmiş ve Maruniler arasında önemli çalışmalar yapmıştı⁵⁵. Suriano, Fransiskan bir rahip olmadan önce Venedik'te tüccarlık yapmış ve bu sayede Mısır, Suriye ve Filistin'e de gitmişti. İyi derecede Grekçe ve Arapça bilmesinin yanı sıra toplumların gelenek ve adetlerinden de haberdardı. Bu dönemde, yeni seçilen Maruni patriği Simon el-Hadati, Beyrut'taki Fransiskan öncülerinden Marco de Florence'den aldığı tavsiye mektubu ile birlikte, rahiplerinden Peter'i kendi elçisi olarak Roma'ya gönderdi. Yeni patrik seçilmiş olması sebebiyle, Patriğin papadan kendisinin onaylanmasını istediği rivayet edilmektedir. Bununla beraber bu dönemde, papa X. Leo'nun Marunilerin Roma'ya ve dolayısıyla da papaya olan bağlılıklarından şüphe içerisinde olması sebebiyle, Maruni Kilisesi ile ilgili sorunları tartışmak için kardinallerini topladığı belirtilmektedir. Maruni Kilisesi temsilcisinin de hazır bulunduğu bu toplantıda Marunilerin inançları, gelenekleri ve Maruni patriğinin genel durumu tartışıldı. Başka bir ifadeyle, Maruni Kilisesi ve Maruniler sorgulandı. Çünkü, papanın Marunilerle ilgili bazı endişeleri vardı. Dolayısıyla, Maruni elçisinin de hazır bulunduğu bu kardinaller toplantısında, Maruni patriğinin elçisinin kendi inanç ve gelenekleri konusunda papa ve kardinalleri yeterli derecede ikna edemediği anlaşılmaktadır. Bununla beraber elçi, biri patriğe diğeri de Fransiskan rahip De Florence'ye olmak üzere, iki mektupla birlikte Roma'dan Lübnan'a geri döndü⁵⁶.

Görüldüğü üzere, Roma Kilisesi iki yüzyıldır Marunilerle temas halinde olmasına rağmen, yine de onların inançlarından ve Roma'ya bağlılıklarından kesin olarak emin değildi. Papanın Beyrut'taki elçisine gönderdiği rivayet edilen bu mektubunda; Marunilerin ayinleri, dini gelenek ve pratikleri, Kutsal Mesh yağının takdisi ve patrik seçimi ile ilgili uygulamaları hakkında bir araştırma yapılarak kendisine bu konuda bilgi verilmesi talimatını verdiği belirtilmektedir⁵⁷. Fransiskan elçi Suriano, papanın kendisine gönderdiği mektubu patriğe ilettili. Daha sonra, patrik 1514 tarihinde papaya gönderdiği cevabi mektubunda, özellikle kendisinin ve halkının Roma'ya olan bağlılıklarından bahsetti. Ayrıca, daha önceki bazı papaların kendinden önceki patriklere gönderdikleri rivayet edilen mektupları da kendi mektubuna ilâştirerek papaya gönderdi. Bu dönemde, ayrıca Suriano'un da papaya patriği desteklediğini bildiren bir mektup gönderdiği ve Maruni elçisi Peter'in bu mektuplarla birlikte tekrar Roma'ya gönderildiği belirtilmektedir⁵⁸. Bütün bu olaylardan sonra, papanın patriğin ve halkının imanını överek, Doğu Hıristiyan cemaatleri içerisinde onların papaya boyun eğmesi için Tanrı tarafından seçildiklerini ve Tanrının dikenler arasında

⁵⁵ Hamilton, *Crusaders, Cathars and the Holy Places, (XVII-The Ottomans, The Humanists and the Holy House of Loreto)*, Ashgate Variorum, USA 1999, 4.

⁵⁶ Duveyhi, *Tarih*, 427; Moosa, 240.

⁵⁷ Moosa, 241.

⁵⁸ Duveyhi, *Tarih*, 429.

gülleri koruduğu gibi, küfür ve heretikliğin ortasında Maruni toplumunu koruyacağını belirten bir mektup gönderdiği rivayet edilmektedir.⁵⁹ Bununla birlikte, papanın patriğe gönderdiği mektubunda aynı zamanda Katolik doktrine ilişkin açıklamalar da bulunduğu, özellikle de 'Kutsal Ruh'un hem Baba'dan hem de Oğul'dan çıkışı' ile ilgili bilgiler vererek Marunilerin de aynı şekilde inanmalarını istediği belirtilmektedir.⁶⁰ Papanın bu dönemde Marunilere Katolik doktrinle ilgili bilgiler vermesinin sebebi, muhtemelen hala onların inanç ve bağlılıklarından emin olamayışı olsa gerektir. Bu sebeple, papanın Maruni toplumunu dikenler arasındaki güllere benzeterek, onları küfrün ve heretikliğin ortasında yaşayan güller olarak vasıflandırmasını, fazlaca abartılmış sözler olarak değerlendirmek yanlış olmasa gerektir. Başka bir ifadeyle eğer Roma, Maruni Kilisesinin inançlarından veya patriklerinin Roma Kilisesine karşı bağlılıklarından tamamen emin olmuş olsalardı; Maruni toplumuna bu kadar çok misyoner göndermezdi veya onlara misyoner göndermenin bir anlamı olmazdı. Halbuki, papa III. İnnocent döneminden beri, Roma Kilisesi Marunilerin öğretilerini, geleneklerini ve pratiklerini incelemek ve araştırmak gayesiyle, onlara elçiler veya misyonerler göndermeyi hiç ihmal etmemiştir. Böylece, Katolik doktrin ve geleneklerin Maruniler arasında yerleşmesi ve onların Roma'nın otoritesine boyun eğmesi için çaba sarf edilmiş olduğu açıktır. Çünkü, XVI. yüzyıla kadar Roma Kilisesinin diğer Doğu Kiliseleri de dahil Maruni Kilisesine bu kadar çok misyoner göndermesinin başlıca sebebi, hiç şüphesiz onları kendi otoritesi altına almaktı. Roma Kilisesinin XVI. yüzyılın sonuna kadar Maruni toplumunu eğitmek amacıyla, Cebel'e bu kadar çok elçi veya misyoner göndermesinin başka bir sebebi muhtemelen onların henüz ultramontan⁶¹ bir halk durumuna gelmemiş olmasıydı. Genel olarak iki kilise arasındaki ilişkiler incelendiğinde Roma Kilisesi, Marunilerin gerçek inanç, gelenek ve pratiklerini öğrenmek ve onları tashih etmek için sadece elçiler göndermekle kalmamış, ayrıca gönderdiği bazı elçilerden, Maruni Kilisesinin temel dinsel kitaplarını incelemelerini ve bu kitaplarda yer alan heretik öğretilerin Katolik doktrine uygun hale getirilmesini istemiştir.⁶²

Bununla beraber, Memlûkler döneminde Fransisken misyoner rahiplerin gayretkeş çalışmaları neticesinde kilisede önemli gelişmeler olmuş ve Roma ile birleşme yolunda önemli mesafeler alınmıştır. Daha önceki dönemlerde, toplumda herhangi bir etkinliği veya otoritesi olmayan

⁵⁹ Dib, 97-98; Salibi, *el-Mevarina*, 22; Nakkaş, 56; 62.

⁶⁰ Duveyhi, *Tarih*, 429-430.

⁶¹ Ultramontanizm: XI. yüzyıldan beri var olmasına rağmen kavram, XIX. Yüzyılda Roma Kilisesi içindeki Papalık kurumunun politikalarına işaret eder. Bir politika oluşturmak için bağlıları, piskoposlardan daha çok yüzlerini Papaya çevirirler. Ultramontanizm, bütün Katoliklerin politik, entelektüel ve dinsel tutumlarının Roma tarafından belirlendiği bir düşünceyi savunur. Herhangi başka bir iman ikrarına karşı hoş görüsüzdür. Ulusal Katolik duygular, ultramontanizme hazır bir düşman olarak görülür. Ulusal ve yerel bağımsızlığa karşı, Papalıkta otoritenin merkezileşmesini savunur. Özellikle XVII. ve XVIII. yüzyıllardaki liberalist hareketlere ulusal nitelikli akımlara karşı geliştirilmiş olan bu doktrin, Cizvit Tarikatının kurulmasında ve I. Vatikan Konsilinde Papanın yanılmazlığının vurgulanmasında etkili olmuştur. Bkz., Komisyon, *Baker's Dictionary of Theology*, 'Ultramontanizm', USA., 1988, 534; Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Konya 1988, 375.

⁶² Bkz., G. C. Anawati, 'The Roman Catholic Church and Churches in Communion With Roma', *Religion in the Middle East*, Ed. A. J. Arberry, Volume I, Cambridge 1969, 375.

214 marunileri memlûkler döneminde fransiskan misyoner rahiplerin katolikleştirme

patriklerin, Fransiskanların destek ve çalışmalarıyla toplumdaki dini otoritesi ve itibarı artmıştır. Ayrıca bu dönem boyunca Fransiskanlar, sayıları azda olsa Maruni ruhbanları eğitim amacıyla Roma'ya göndermişler ve onlar Roma Kilisesinin öğretilerini ve geleneklerini öğrenmiş eğitimli birer Katolik olarak Cebel-i Lübnan'a geri dönmüşlerdir. Böylece, bu eğitimli Maruni rahipler, zamanla kendi bölgelerinde hem Katolik doktrin ve geleneklerin öğretilmesinde hem de Maruni ruhbanların eğitim seviyelerinin yükselmesinde önemli rol oynamışlardır. Hatta Cebrail b. el-Kılai⁶³ gibi, onlardan bazıları Fransiskan tarikatına girerek Lübnan'da ve diğer Doğu Kiliselerinde Katolikliğin yayılmasında etkin rol almışlardır. Bundan başka Roma'da yetişen bu gençler arasında Roma'ya bağlı tarihçiler yetişmiştir. Onlar, eserlerinde genel olarak ilk dönemlerden beri Maruni toplumunun Katolikliğe bağlı bir toplum olduğunu ve bu toplumun asla Monotelizm öğretilerine inanmadığını iddia etmenin dışında, Maruni toplumunun İslam ve Müslüman tehdidine karşı yapmış olduğu tarihsel mücadeleyi ele alıp, işlemişlerdir⁶⁴. Böylece, Maruni tarihçilerin mitsel bir geçmiş yaratmak suretiyle kendi toplumlarını dış tehlikeye karşı koruyacak, onları birbirine bağlayabilecek ve farklı Süryani halkları arasında ayrı bir toplum olarak varlıklarını devam ettirebilecek bir referans noktası olarak kendileri için Katolikliği tesis ettikleri anlaşılmaktadır⁶⁵. Ayrıca, onlar Maruni patrikliğiyle Roma Kilisesi arasındaki ilişkilerin gelişmesine ve güçlenmesine de katkıda bulundular. Roma Kilisesi, XVI. yüzyıl boyunca genelde Doğu Kiliseleri özelde ise Maruni toplumu ile ilgili faaliyetlerini Fransiskan misyonerlerle yürütmüş, ancak bu dönemden sonra Doğu Kiliselerini Katolikleştirme faaliyetlerini Cizvit tarikatının uhdesine bırakmayı uygun görmüştür⁶⁶.

Sonuç

XI. yüzyıldaki Haçlı seferleri dönemine kadar, Maruni Kilisesiyle Roma Kilisesi arasında hiçbir ilişkinin veya ortak yönün var olduğu söylenemez. Maruniler önceleri Monotelizm doktrinine inanmaktayken, ilk defa bu dönemde Haçlılar sayesinde, Latin patriği Aimery'in huzurunda gerçek iman (Katolik anlamında) ikrar etmişler ve 1182'de Roma'nın otoritesini kabul ederek, papaya bağlılıklarını sunmuşlardır. Fakat bu

⁶³ Bu dönemde, Fransiskan misyonerleri tarafından Roma'ya götürülen Maruni öğrencilerden biri de Cebrail b. el-Kılai idi ve kendisi yaklaşık 20 yıl Roma'da kalarak Katolikliği tescil edilmiş bir Fransiskan rahip olarak 1493 yılında Lübnan'a geri döndüğü, Kıbrıs'a piskopos tayin edilmesinden sonra da, kendisini Yakubiliğe karşı mücadeleye adanmış rivayet edilmektedir. Onun, eserlerinde tarihi süreç içerisinde Maruni toplumunun İslam tehdidine karşı yapmış olduğu tarihsel mücadeleyi ele aldığı ve ilk dönemlerden beri kendi toplumunun sürekli Katolikliğe bağlı kaldığını öne sürdüğü ifade edilmektedir. Ayrıca, eserlerinde kendi toplumu için mitsel bir geçmiş yaratarak, Marunilerin Katolik imanda birleşmiş bir halk olduğunu ve Maruniler arasındaki bölünmeyi, yabancı kökenli heretik bir doktrin tarafından meydana gelen suni bir bölünme şeklinde tanımladığı rivayet edilir. Eserlerinde onun, Katolik bir cemaat olan Maruni toplumunun, idaresinde altında yaşadıkları yabancı yönetimlerin baskıları karşısında kaçınılmaz olarak, heretiklik damgasını yediğine inandığı belirtilmektedir. Bu yüzden de bütün Marunileri birbirine bağlayabilecek ve Süryani halkları arasında ayrı bir toplum olarak varlıklarını devam ettirebilecek bir referans noktası olarak, onun Katolikliği tesis ettiğine inanılmaktadır. Bkz., Salibi, *Maronite Historians*, 21-87.

⁶⁴ Bkz., Salibi, *Maronite Historians*, 23-87.

⁶⁵ Kerr, 21.

⁶⁶ Kerr, 22-23.

dönemde, papanın resmi olarak Maruni patriğini onaylayıp onaylamadığına dair kesin bir bilgi yoktur. Maruni patrikleri, ilk defa XIII. yüzyılda papa III. Innocent (1198-1216) zamanından itibaren, Roma'nın onayına sunulmaya başlanmıştır. Bu dönemde ilk defa bir Maruni patriği IV. Laturan konsiline katılmak için, Roma'ya gitmiş, kendisini ve cemaatini kutsaması için bizzat papanın huzuruna çıkmıştır. Böylece onlar, papayı evrensel kilise ve İsa'nın vekili olarak tanıyarak, yüzlerini gerçek öndere döndürmüşler ve Monotelizm doktrinini reddetmişlerdir. Bu dönemden önce, onlar Katolik doktrine inanan veya Roma Kilisesine bağlı olan bir grup değildiler. Bu dönemde, onların Roma Kilisesinin otoritesini tanımış olmakla birlikte, inanç ve uygulamalarda önceden olduğu gibi, Süryani-Maruni geleneğine bağlı kaldıkları söylenebilir.

1291 yılından itibaren Frenklerin Lübnan ve Suriye sahillerini terk etmesi ve bölgede Memlük idaresinin kurulmasından sonra, Roma Kilisesi ile Maruniler arasındaki ilişkiler uzunca bir dönem kesilmiştir. Ancak Memlük idaresinin, Haçlılar döneminde bölgede faaliyet gösteren Fransisken tarikatına bağlı bir dar'ül-acezenin yeniden açılmasına izin vermesinden sonra, Fransisken misyoner rahipler, bölgedeki faaliyetlerine devam etmişlerdir. Roma Kilisesi, özellikle 1439'da yapılan Floransa konsilinden sonra, Doğu Kiliselerine yönelik siyasetini değiştirmiş ve Cebel-i Lübnan'a düzenli bir şekilde Fransisken misyoner rahipler göndermiştir. Böylece, onlar vasıtasıyla Maruniler Katolikleşmeye çalışılmıştır. Ancak, 1182'lerde Roma'nın otoritesini kabul ettiği bilinmesine rağmen, XVI. yüzyılın sonlarına kadar Marunilerin belli başlı öğretilerini, geleneklerini ve dini ayinlerini aynen muhafaza ettikleri görülür. Görüldüğü üzere, Maruni Kilisesi ve toplumunu Katolikleştirme faaliyetleri doktrin ve iman problemlerinden daha çok, politik bir amaç için Haçlı seferleri döneminde başlamış, Memlükler devrinde devam etmiştir. Bu anlamda, Bizans İmparatorluğunun güç kaybetmesine karşılık, Osmanlı Devletinin giderek gelişmesi ve büyümesi özellikle de Balkanlardaki fetih hareketlerinden sonra, Roma Kilisesinin genelde Doğu Kiliseleri özelde ise Maruni Kilisesine yönelik siyasetini değiştirdiği anlaşılmaktadır. Özellikle 1439'da yapılan Floransa konsilinden sonra, Roma Kilisesinin Doğu Kiliselerini Katolikleştirme faaliyetlerini hızlandırdığı ve bu görevi de Fransisken misyoner rahiplerin uhdesine verdiği görülmektedir. Bununla birlikte XVI. yüzyılın sonlarına kadar, Maruniler belli başlı inanç esaslarını, geleneklerini ve dini pratiklerini aynen muhafaza etmişlerdir. Dolayısıyla, Fransisken misyoner rahiplerin Katolikleştirme faaliyetleri sadece Maruni papazların Latin tarzı cübbe giymesi, yüzük takması ve piskoposların taç giymesi gibi, belli bir takım şekli uygulamalardan ibaret kalmıştır. Ancak, tarihsel süreçte Maruni cemaatinin Roma'ya karşı olan eğilim ve sevgileri giderek büyümüş ve onlar yüzlerini doğudan daha çok, batıya çevirmeyi tercih etmişlerdir. Bu sebeple eski Doğu Kiliseleri ailesi arasında ne Romalı ne de Grek özelliği taşımayan Maruni Kilisesinin politik tarihinin incelenmesi gerekir.

Memlükler döneminde, yine de Fransisken misyoner rahiplerin gayretkeş çalışmaları neticesinde Maruni Kilisesi ile Roma Kilisesi arasında birleşme yolunda önemli mesafeler kaydedilmiştir. Yine bu dönemde,

216 *marunileri memlükler döneminde fransiskan misyoner rahiplerin katolikleştirme*

Maruniler her bakımdan büyük bir gelişme kaydetmiş, devletin aleyhine çalışmalar yapmadıkları sürece, yönetim onların batılı misyonerlerle ve Roma Kilisesiyle ilişki kurmalarına herhangi bir kısıtlama veya sınırlama yapmak gibi bir düşünce içerisine girmemiştir. Nitekim, bu dönemde bölgedeki Fransiskan misyoner rahiplerin varlığı da bunu teyit etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- Anaissi, Tobias, *Bullarium Maronitarum*, M. Bretschneider, Roma 1911.
- Anawati G. C., 'The Roman Catholic Church and Churches in Communion With Roma', Religion in the Middle East, Ed. A. J. Arberry, Volume I, Cambridge 1969.
- Aydın, Mehmet, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, Konya 1991.
- CERMANÜS, Es'ad, *Usül'ül-Maruniyye es-Siyasiyye*, Beyrut 1996.
- Dau, Butros, *History of the Maronites*, Lebanon 1984.
- Davud, Klement Yusuf, *Kitab Cami el-Hucac er-Rehina fi İbtal Da'va el-Mevarina*, Kahire-Leibzig 1908.
- Dib, Pierre, *History of the Maronite Church*, Translated into English by Seely Beggiani, Beirut 1971.
- Dibs, Yusuf, "el-Merede ve el-Mevarina", el-Meşrik, V, 1902, 914-923.
-, *Tarih Suriye ed-Dini ve ed-Dünyevi 1833-1907*, I-X, Dar-i Nazir 1994.
- Duveyhi, İstefan, *Tarih et-Ta'ifa el-Maruniyye*, ed. Rashid el-Huri eş-Şartuni, Beyrut 1890.
-, *Tarih el-Ezmine*, Edited by Ferdinand Taoutel el-Yasui, Beirut 1951.
- Gündüz, Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, "Monothelizm" Konya 1988.
-, *Pavlus*, Ankara 2001.
- Güngör, A. İsra, *Cizvitler ve Katolik Kilisesi'ndeki Yeri*, Ankara 2002.
- Hamilton Bernard, *Crusaders, Cathars and the Holy Places, (XVII-The Ottomans, The Humanists and the Holy House of Loreto)*, Ashgate Variorum, USA 1999, 1-19.
-, *Crusaders, Cathars and the Holy Places, (IX-The Latin Church in the Crusader States)*, Ashgate Variorum, USA 1999, 1-20.
- John Joseph, *Muslim-Christian Relations and Inter-Christian Rivalries in the Middle East*, State University of New York Press 1983
- Hayek, Elias, 'Maronite Rite', New Catholic Encyclopedia, The Catholic University of Amerika, Washington, DC. 1967, IX, 245-252.
- İbnü'l-Esir, Ebu'l-Hasan İzzeddin Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed Eş-Şeybani el-Cezeri, *İslam Tarihi (el-Kamil fit-Tarih Tercümesi)*, Çev. Abdülkerim Özaydın, X, İstanbul 1991.

218 *marunileri memlükler döneminde fransiskan misyoner rahiplerin katolikleştirme*

Kerr David, *The Temporal Authority of the Maronite Patriarchs: 1919-1958*, Ph. D. Diss: St. Antony College, Oxford University 1978.

Komisyon, *Baker's Dictionary of Theology*, 'Ultramontanizm', USA., 1988.

Komisyon, *Büyük İslam Tarihi*, "Memlükler", Çağ Yayınları, İstanbul 1987, (VI), 433-540; 'Memlükler Döneminde Mısır'da Sosyal Hayat', İstanbul 1988, (VII), 17-44.

Küçük, Abdurrahman, *Ermeni Kilisesi ve Türkler*, Ankara 1997.

Makrizi, Takıyyüddin Ahmed b. Ali, *Kitabu's-Sülük li-Ma'rifeti Duveli'l-Mülük*, (Neşr. Muhammed Mustafa Ziyade) I, Kahire 1934.

Moosa, Matti, *The Maronites in History*, Syracuse University Press 1986.

En-Nakkaş, Zeki, *Advau' Tavdihıyye Ala Tarihi'l-Maruniyye*, Daru Lübnan, Beyrut 1980.

Ravfail el-Maruni el-Huri Butlus, *el-Yeddü'l-Maruniyye fi'l-İrtidadi'l-Kenaisi'ş-Şarkiyye*, (Fransızca'dan Arapça'ya Çev. İgnatıyus Tannus el-Huri), Halep 1936

Salibi, Kemal S., 'el-Mevarina', en-Nehar evrak no: 40, 5 Ocak 1971, 3-50.

....., 'The Maronite Experiment', Conversion and Continuity İndigenous Christian Communities in İslamic Lands Eighth to Eighteenth Centuries, Ed. by Michael Gervers and Ramzi Cibran Bıkhazi, Papers in Mediaeval Studies 9 (Toronto: Pontifical İnstitute of Medieval Studies, 1990), 423-433.

....., 'The Muqaddams of Bsarri: Maronite Chieftains of the Northern Lebanon 1382-1621', Tome XV, Fasıl 1, Leiden (February 1968), 63-86.

....., 'The Maronites of Lebanon Under Frankish and Mamluk Rule (1099-1516)', Arabica, Vols. 4, Leiden 1957, 288-303.

....., *Maronite Historians of Medieval Lebanon*, Beirut 1959.